

Jolanta Gelumbeckaitė

Goethe-Universität Frankfurt am Main

In memoriam:

Vytautas Ambrazas (1930–2018)

2018 m. vasario 23 d. Vilniuje mirė profesorius habilituotas daktaras Vytautas Ambrazas. Milžinas iš pokario lituanistikos puoselėtojų kartos, Lietuvos kultūrinio ir intelektualio elito atstovas. Vytautas Ambrazas gimė 1930 m. kovo 25-ąją Kaune, Žaliakalnyje. Eksternu išlaikęs pirmo kurso egzaminus, 1947-aisiais pradėjo studijuoti lituanistiką Kauno Vytauto Didžiojo universiteto antrame kurse. Drauge su trimis kitais to paties universiteto studentais Palmyra Petrauskaite, Vyteniu Imbrasu ir Jūrate (tikr. Elvyra) Petrauskaite 1947 m. rudenį susibūrė į uždara literatūrinį būrelį. Daugelį metų slėptus ir tik artimiausiems bičiuliams patikėtus intelektualinius filosofinius eilėraščius Ambrazas išspausdino tik 1990 m. – Vytauto Dubindrio poetiniu vardu (mamos mergautinė pavardė buvo Dubindrytė) išleido *Vigilijas*¹. Šie pagal Imbraso eilėraščių vadinami „tylos vaikai“ kūrė „ezoterinę lyriką sunkiausiu tautos gyvenimo laikotarpiu“². Vytautas Ambrazas-Dubindris galėjo tapti šiandien chrestomatiniu poetu ar premijuotu vertėju, jeigu jau 1948 m. kaip sovietiniam režimui „priešiškas elementas“ nebūtų buvęs pašalintas iš universiteto. Vis dėlto okupacinė kompartinė politika neįgalėjo užgniaužti šio talento. Neatsisakęs nei pasirinktos lituanistikos specialybės, nei tvirtų politinių pažiūrų, Ambrazas 1952 m. baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir 1953-iaisiais pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Iškart surado pagrindinę mokslinės veiklos sritį ir atsidėjo sakinio sandaros tyrimams. Bet ir vėliau dažnai jis mėgdavo sakyti, kad dauguma kalbininkų jaunystėje buvę įsitikinę esą literatai ir rašytojai.

Vytautas Ambrazas padėjo lietuvių kalbos istorinės sintaksės pamatą. Jo giliausiai ištirta sritis – istorinė dalyvių ir bendraties konstrukcijų sintaksė bei baltų kalbų sakinio struktūra. Apie tai parašė gausybę straipsnių, skaitė paskaitas daugelyje pasaulio universitetų. Be Ambrazo monografijų *Lietuvių kalbos dalyvių sintaksė* (1979;

1 Antras papildytas leidimas išėjo 2005 m.

2 Vytautas Ambrazas-Dubindris, „Keturiese anapus rudens“, *Metai* 2014, 5–6 (gegužė–birželis), žr. URL: <http://www.tekstai.lt/rss/779-2014-m-nr-05-06-geguze-birzelis/>

7675-vytautas-ambrazas-dubindris-keturiese-anapus-rudens (žiūrėta 2018-10-16). Vytauto Kubiliaus parengta šių poetų antologija *Anapus rudens* išleista 1995 m.

ASTOS LĖSKAUSKAITĖS NUOTRAUKA; LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTO
GEOLINGVISTIKOS CENTRO TARIŲ ARCHYVAS

B. Anušis →

Vienis, 1988. III. 4.

Labai gerbiamas Profesoriau!

Duosirdziai aciu už malonų laišką ir labai
įdomius Jūsų straipsnius. Gavau ir savo straipsnio
JF 92 t. atspaudus iš W. Gruyterio leidyklos; už
tai taip pat esu Jums labai dėkingas. Šiuo
daug geriausių linkėjimų Jums ir Jūsų Kolegomis!

Duosirdziai Jūsų

Vytautas Ambrazas

Vytauto Ambrazo laiškas Wolfgangui P. Schmidui (1988 m. kovo 4 d.)

Lietuvos valstybinė premija 1983 m.), rusų kalba išleistos lyginamosios baltų kalbų dalyvių sintaksės (1990) ir apibendrinamosios studijos *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė* (2006) neišsiverčia ne tik nė vienas lietuvių ar apskritai baltų kalbų istorikas, bet ir indoeuropeistai, germanistai bei slavistai tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Už istorinės sintaksės tyrimus Ambrazas 2007 m. apdovanotas Lietuvos mokslo premija.

Vytauto Ambrazo vardas tiesiog neatsiejamas nuo akademinės lietuvių kalbos gramatikos koncepcijos ir jos įgyvendinimo. Jis buvo tritomės *Lietuvių kalbos gramatikos* (1965–1976), vienatomės lietuvių kalbos gramatikos rusų kalba (1985), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos* (1994, 2005) ir angliškos *Lithuanian Grammar* (1997) iniciatorius, vienas autorių bei atsakingasis redaktorius. Kartu su bendraautoriais 1977 m. gavo Lietuvos valstybinę premiją, o 1999 m. – Lietuvos mokslo premiją. Jis niekada nesididžiavo apdovanojimais ir nemėgo būti sveikinamas.

Intensyvia mokslinė veikla ir fundamentiniais darbais Vytautas Ambrazas patvirtino klasikinę taisyklę: *Caesar non supra grammaticos!* Nesilankstė ir nepataikavo jokiems primestiams politiniams imperatyvams. Tvirtai pilietiškai tikėjo Lietuvos laisve ir 1988 m. buvo vienas Sąjūdžio grupės Lietuvių kalbos ir literatūros institute

steigėjų. Vėliau aktyviai įsitraukė į demokratinės valstybės atkūrimą – buvo Sąjūdžio Seimo tarybos, Lietuvos piliečių chartijos tarybos, Lietuvos genocido archyvų priežiūros visuomeninio komiteto, Visuomeninės Konstitucijos saugos komisijos, Mokslo tarybos narys. Laimei, sulaukė ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto reabilitacijos. Universitetas 1996 m. Vytautui Ambrazui suteikė profesoriaus mokslo vardą. 1998 m. buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi. Kaip ir dešimtmečiu vėliau jaunesnysis brolis muzikologas profesorius Algirdas Jonas Ambrazas (1934–2016). Likimas lėmė Vytautui Ambrazui išgyventi ne tik brolio, bet ir vienintelio sūnaus Sauliaus Ambrazo (1957–2010), kalbininko habilituoto daktaro, mirtį.

Ne kiekvienas geras lituanistas turi būti gilios erudicijos humanitaras. Tačiau jeigu jis toks yra, lietuvių kalbos istoriją, faktus, ypatumus ir dabartinės kalbos kultūrą jis geba vertinti daug platesniame kontekste, turi daugiau įžvalgos, ne visas tariamas kalbos klaidas nuteisia myriop ir atvirkščiai – ne visas dėl vienos ar kitos priežasties ausiai įprastas lietuvių kalbos konstrukcijas laiko prigimtinėmis. Būtent toks eruditas ir buvo Vytautas Ambrazas, vienas geriausių filologų tikrąja šio žodžio reikšme. Jis niekada nesipuikavo savo mokslingumu, bet istorijos, mitologijos, dailės, muzikos žiniomis galėjo priblokšti kiekvieną pašnekovą. Jis buvo šviesą skleidžiantis autoritetas.

Vytautas Ambrazas išugdė nemažai doktorantų. Kiekvienam savo „globotiniui“ buvo pakantus, rasdavo gerą žodį, pritaikydavo lotynišką sentenciją, o rašomos disertacijos skyrių palygindavo su savo paties ne kartą išplaukiotais Lietuvos vandenimis, ne kartą išvaikščirotais Azijos ir Tolimųjų Rytų kalnų keliais ir klystkeliais. Jo mokiniai galėjo būti ramūs lydimi tokio tėviško vadovo, prieš kurį buvo gėda apsijuokti, bet nebaisu suklysti. Jo rūpestis savo auklėtiniams nesibaigdavo disertacijų gynimu, prašydavo jam paskambinti, parašyti, papasakoti, kaip sekasi. Vytautas Ambrazas moksle vertino amatininkišką darbštumą. Gyvenime nestokojo draugiškai (o sau lygiems – ir sarkastiškai) kandžios ironijos. Iš kuklumo paniškai vengė pompastikos ir apoteotinių kalbų. *Professor carissime, requiesce in sancta pace!*

O vieną vakarą sugrįžtam į namus,
ir kelias baigiasi. Bet tęsiasi žaidimas.

Vytautas Dubindris, „Žiedo dalinimas“, *Vigilijos*, Kaunas: Varpas, 1990, 67.

JOLANTA GELUMBECKAITĖ
Institut für Empirische Sprachwissenschaft
Goethe-Universität Frankfurt am Main
Senckenberganlage 31
D-60325 Frankfurt am Main, Deutschland
el. p.: gelumbeckaite@em.uni-frankfurt.de

Gauta 2018 m. spalio 16 d.